

УДК 336.763.3

Н. М. Курганська,
аспірант кафедри обліку підприємницької діяльності,
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ОБЛІГАЦІЯМИ

У статті розглянуто особливості обліку зобов'язань за облигаціями та визначено основні проблемні питання. Запропоновано шляхи удосконалення обліку облигацій.

In the article the features of account of bond liabilities are considered and basic problems questions are certain. The improvement's ways of account of bonds are offered.

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання виникають ситуації, коли підприємства відчувають нагальну потребу у додаткових фінансових ресурсах. Одним із ефективних вирішень цієї проблеми, як свідчить світова практика, є випуск та розміщення корпоративних облигацій. Такі облигації активно використовуються майже у всіх розвинених країнах світу. В Україні можливості використання облигацій для мобілізації фінансових ресурсів обмежені із-за слабого розвитку фінансового ринку та недосконалості вітчизняної законодавчої бази. Проте навіть при такому стані справ протягом останніх років спостерігається зростання обсягів випуску та розміщення корпоративних облигацій.

Від правильності обліку зобов'язань за облигаціями залежить достовірність та повнота інформації для всіх рівнів управління та зовнішніх користувачів. Неможливість виконання своїх зобов'язань за облигаціями може призвести до банкрутства підприємства, тому питання обліку таких зобов'язань на сьогодні стає все більш актуальним.

Окремі теоретико-методологічні аспекти обліку зобов'язань за облигаціями висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як С.Ф. Голов, В.В. Сопко, Ф.Ф. Бутинець, М.І. Бондар та ін. Серед зарубіжних вчених варто відзначити праці Дж. Блейка, Б. Нідлза, Глен А. Велша, Г. Денієла, Д. Кондуела, Р. Ентоні, Є. Бріггема та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є висвітлення особливостей обліку фінансових зобов'язань за облигаціями та надання пропозицій щодо його удосконалення.

Аналіз літературних джерел свідчить про існування ряду невирішених питань, яким необхідно приділити увагу: порядок обліку зобов'язань за облигаціями, в тому числі тих, які випущені та розміщені в іноземній валюті, удосконалення методики обліку зобов'язань за короткостроковими облигаціями, шляхи підвищення інформативності фінансової звітності щодо зобов'язань за облигаціями.

РЕЗУЛЬТАТИ

Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" облигацію визначають як цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облигації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облигації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облигацій строк та виплатити доход за облигацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Випуск облигацій дозволяється лише після повної сплати статутного капіталу, а сума емісії обмежується трикратним

розміром власного капіталу або розміром забезпечення, що надається підприємству з цією метою третіми особами.

Не допускається розміщення облигацій для формування і поповнення статутного капіталу, а також покриття збитків від господарської діяльності шляхом зарахування доходу від продажу облигацій як результату поточної господарської діяльності.

Як правило, зобов'язання за облигаціями носять довготерміновий характер і в обліку реєструються на рахунок 52 "Довгострокові зобов'язання за облигаціями", який має такі субрахунки: 521 "Зобов'язання за облигаціями", 522 "Премія за випущеними облигаціями", 523 "Дисконт за випущеними облигаціями".

Як бачимо, вони не відокремлюють інформацію по зобов'язаннях за облигаціями в національній та іноземній валютах. Раніше такої необхідності не існувало, оскільки вартість облигацій могла виражатися лише в національній валюті незалежно від виду валюти, в якій була проведена оплата (ст. 12 Закону України "Про цінні папери та фондову біржу" від 18 червня 1991 р. № 1201-XII). Але з отриманням можливості визначати номінальну вартість облигацій в іноземній валюті (Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23 лютого 2006 р.) виникла потреба певних змін в обліку. При цьому можна доповнити рахунок 52 відповідними субрахунками, які б дозволили отримувати інформацію окремо по зобов'язаннях за облигаціями в національній та іноземній валюті або відкрити рахунки 4-го порядку до субрахунку 521. Наприклад, ними можуть бути: 5211 "Зобов'язання за довгостроковими облигаціями в національній валюті" та 5212 "Зобов'язання за довгостроковими облигаціями в іноземній валюті". В останньому випадку операції з випуску та реалізації довгострокових облигацій будуть відображатися по наступній кореспонденції рахунків (табл. 1).

Залучення фінансових ресурсів шляхом випуску облигацій на короткотерміновій основі зустрічаються рідко, тому в діючому Плані рахунків окремого спеціального рахунку для обліку зобов'язань за такими облигаціями не передбачено. Їх облік ведуть на субрахунок 685 "Розрахунки з іншими кредиторами". Проте деякі учені [3, 11, 14] вважають, що це зменшує інформативність облікових даних та ускладнює розрахунок окремих фінансових показників, тому пропонують відокремити облік короткострокових зобов'язань за облигаціями із загального масиву облікової інформації. З цією метою Орлов І.В. пропонує використати рахунок 62 "Короткострокові векселі видані" з відповідною зміною його назви на "Короткострокові векселі видані та облигації випущені" та відкриттям відповідних субрахунків до нього: 623 "Зобов'язання за короткостроковими облигаціями", 624 "Премія за випущеними короткостроковими об-

Таблиця 1. Операції з випуску та реалізації довгострокових облігацій

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Реалізація облігацій за номінальною вартістю	311,312	5211,5212
Реалізація облігацій з премією:		
- відображено суму номінальної вартості	311,312	5211,5212
- відображено суму премії	311,312	522
Реалізація облігацій з дисконтом:		
- відображено продажну вартість	311,312	5211,5212
- відображено суму дисконту	523	5211,5212
Нараховані відсотки за облігаціями	952	684
<i>Одночасно:</i>		
Нарахована сума амортизації: - премії	522	733
- дисконту	952	523
Сплачено відсотки за облігаціями	684	311,312
Погашено зобов'язання за облігаціями	5211,5212	311,312

лігаціями", 625 "Дисконт за випущеними короткостроковими облігаціями" [11, с. 81]. У свою чергу, інший вчений — Гуророва Е.А. пропонує додатково ввести до рахунку 68 "Розрахунки за іншими операціями" субрахунок 686 "Розрахунки з кредиторями по облігаціях" [3, с. 111].

На нашу думку, на сьогодні нагальної потреби вирішувати цю проблему немає, оскільки частка операцій з короткостроковими облігаціями є незначною. Хоча слід зазначити, що обидва запропоновані варіанти є допустимими та їх впровадження удосконалили методіку обліку зобов'язань за короткостроковими облігаціями.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" всі фінансові зобов'язання первісно відображаються в балансі за фактичною собівартістю, яка складається із справедливої вартості та витрат, які безпосередньо пов'язані з реалізацією облігацій (комісійні, обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо). На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові зобов'язання оцінюються за амортизованою собівартістю, яку визначають шляхом збільшення (зменшення) вартості їх розміщення на суму накопиченої амортизації дисконту (премії).

Дисконт виникає в результаті перевищення номінальної вартості облігації над вартістю її продажу, премія — в результаті перевищення вартості продажу облігації над її номінальною вартістю. Тобто дисконт (премія) виникає у зв'язку з тим, що на дату розміщення сума зобов'язань за облігаціями, які виникли у підприємства-емітента, відрізняється від суми отриманих грошових коштів.

Амортизація дисконту — це пропорційний розподіл між усіма періодами нараховування відсотків з дати продажу облігацій до дати їх погашення.

Слід відмітити, що у П(С)БО 13 не зазначено методу, за яким має амортизуватися дисконт (премія). Виходячи з цього, підприємство має самостійно обрати один з двох методів — прямолінійний метод або метод ефективної ставки відсотку. Зазвичай надають перевагу останньому як більш точному та методологічно правильному. Хоча слід зазначити, що, деякі вчені [9] звертають увагу на відмінність визначення ефективної ставки відсотка у національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. При цьому зауважують, що на відміну від національних стандартів, останні дають змогу отримати точні розрахунки сум дисконтування.

Незалежно від вибору методу амортизації дисконту (премії) поточна вартість облігацій буде збільшуватися (зменшуватися) упродовж всієї дії облігацій до досягнення нею номінальної вартості на дату погашення.

Слід зазначити, що операції з випуску та розміщення облігацій у фінансовій звітності підприємств України не знаходять детального відображення. Окремого рядку в балансі, де б відображалися зобов'язання за облігаціями, немає. Натомість його виділення сприяло б отриманню більш повної та об'єктивної картини фінансового стану підприємства. Інформація про

такі зобов'язання є особливо важливою, оскільки невиконання своїх зобов'язань за облігаціями тягне за собою серйозні наслідки, в тому числі ініціювання банкрутства підприємства.

Також необхідні зміни в складі приміток до бухгалтерської звітності з метою надання інформації про облігації в доступному та зручному для зацікавлених осіб вигляді.

ВИСНОВКИ

Результати проведених досліджень сприяли таким висновкам про наявність неврегульованих питань. Сучасні умови вимагають уточнення порядку відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з облігаціями та конкретизації інформації про них у фінансовій звітності для належного забезпечення інформаційних потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів. Ці питання потребують подальших досліджень та обговорень.

Література:

- Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 256 с.
- Бондар М.І. Облік облігацій у сучасних умовах // Фондовий ринок. — 2007. — №3. — С.10—15.
- Гуророва Е.А. Удосконалення обліку і контролю цінних паперів на підприємствах: Дис. ... на здоб. к.е.н.: 08.06.04 / Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. — Луганськ — 2003. — 190 с.
- Закон України "Про цінні папери та фондову біржу" від 18.06.91 р. № 1201-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
- Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
- Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2005 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.avalon.ssmc.gov.ua.
- Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2007 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.avalon.ssmc.gov.ua.
- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
- Лук'яненко Л.І., Небильцова О.В., Коршикова Р.С. Облік фінансових інвестицій: методологія та проблеми міжнародної уніфікації: Монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 172 с.
- Міняйло В. Облік операцій з облігаціями, емітованими та придбаними підприємствами // Вестник бухгалтера і аудитора України. — 2006. — № 3—4. — С. 26—31.
- Орлов І.В. Облік і контроль операцій з цінними паперами: теорія, методика, практика: Дис. ... на здоб. к.е.н.: 08.06.04 / Житомирський державний технологічний університет. — Житомир, 2005. — 215 с.
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов'язання", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
- Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів): Монографія. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 312 с.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2009 р.